

Ա. Տարի Կր երատարակուի Զորեմարտի եւ Շարաք օրերս Թիւ 97

Խմբագրական

ՄԻԻՐԻՈՅ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱԿՈՐՄԱՆ ՀԱՐՑԸ

Միւրիոյ հայ գաղթականներու տեղաւորման ծրագրի մասին ասկէ առաջ գրած եւ շեշտած ենք անոր, օգտակարութիւնն ու կարեւորութիւնը Նմանապէս բազմաթիւ առիթներով աշխատած ենք պատկերացնել այն դժբաղդ եւ ողբերգական կացութիւնը, որուն ենթարկուած են մեր տարագիր հայրենակիցի երբ վրանաքաղաքներու ժխտին մէջ:

Գաղթականներու տեղաւորման խնդրով զբաղող յանձնախումբը, լեւեւ երկարատեւ քննութեան եւ խորհրդակցութեան, հետեւեալ չորս ուղղումները տուած էր.

- 1.— Նոր թագ մը շինել Պէյրութի մէջ, ներկա գաղթականներին տեղ: Այս նպատակին հասնար Լիբանանի պետական շինարարութիւնը լեւեւ քննութեան եւ երեք միլիոն ֆրանք:
- 2.— Բարեկարգել Հայկական գաղթականները:
- 3.— Զորքան Սելթանատէի ճահիճները, ուր գաղթականները կը բնակին ողորմելի հիւղակներու մէջ եւ ենթակաւ մայրաքաղաքի աւերիչ սպառնալիքին:
- 4.— Հողագործական կեդրոններու մէջ տեղաւորել այն հողագործ բնատնիքները որոնք ալիս խոնարհ են գաղթականներուն մէջ: Այս կերպով, թէ քաղթականները իրեն հողատէր կամ սեփականատէր վերջնականապէս պիտի հաստատուին եւ թէ այ կայանները պիտի պարպուին:

Պէյրութի էլէքտրիկ թաղանթի մէջ տրդէ Եւրոպայի գաղթականներին խնդրին սկսուած է եւ ի մասնով կ'աւարտին պատշին յարկաբաժինի աշխատանքները: Ի հարկէ անմիջապէս պիտի ձեռնարկուի վրանաքաղաքէն փոխադրութեանը այն բնատնիքներու, որոնք անբաղձալի դրութեան մէջ կը գտնուին եւ ենթակա են հակառողջապահական զանազան օրհրդերու: Զուգանար անշուշտ մնացած պարագներու շինութեան ձեռնարկին ալ, ամբողջովին կարելի դարձնելու համար ներկայ գտնուող կայանի պարպումը:

Ուրեմն այս առաջին ձեռնարկով փրկուած կրկին Պէյրութի վրանաքաղաքներուն մէջ իրենց կեանքները քարոյ տուող եւ ամէն տեսակ ցաւերու եւ ալտուտութիւններու ենթարկուող մեր տասն եւ հինգ հազար հայրենակիցներու ապագան:

Կը տեղեկանանք նաև որ յանձնարումը լուրջ միջոցներու պիտի դիմէ եւ պիտի աշխատի ապահովել Ալեքսանտրէի ճահիճներու չորացման խնդրը:

Ամենէն աւելի գործնական եւ օգտակար աշխատանքները կը կատարուին Անտիոքի շրջաններուն եւ Ամրգի հովտին մէջ: Մաս մը գաղթականներ տեղաւորուած են արդէն եւ տեղաւորին աշխատանքներ կը տարուին նորեր տանելու համար: Ուրոշուած է Ամրգի շրջանին մաս մը բնատնիքներ ալ փոխադրել Պէյրութէն, ի հարկէ երկարաժամկեան աշխատանքներու համար:

Գաղթականներու տեղաւորման այս կարևոր գործին իսկական վարիչն է Աղպերու Դաշնակցութեան աշխատանքի զբաղման կազմակերպիչ Գրիգոր Պիւրնիէ, որ իր կարելին չի լնայել օգտակար բոլորով համար գաղթականներուն եւ զանոնք հասցնելու համար նախաձեռնելի վրձնակի մը: Մասնաւոր մեր ժողովուրդը հողին կապելու եւ հողատէր ընելու տեսակէտով չափազանց սփոփարար պատկեր լին է յանձնարումը կատարած աշխատանքները:

Սեր գաղթականները որ ամենէն բազմամարդն է եւ ապահովը, պէտք է իրեն համար հաստատ կայաններ ստեղծէ, քանի որ աշխարհի բոլոր լեզուներով ներգաղթի մեր պահանջները անարձագանգ մնացին եւ ներկայ պայմաններու տակ ալ մեր երկիր փոխադրութիւնը հնարաւոր չի տեսնուիր: Մեր մամուլը օրը օրին իր բոլոր սրտածակիկ մանրամասնութիւններով նկարագրեց տարագիր բազմութիւններու խնդիրներն ու տառապանքը եւ պատկերացուց ֆիզիքական ու բարոյական հիւծումը: Բոլորն ալ ապարդիւն մնային եւ չի բազմեցան երկրի գոյնը:

Այժմ երբ թէ մեզ հիւրընկալող ժողովուրդը եւ իր կառավարութիւնը եւ ի՛նչ ալ օտարներ ներկայանան անհազն գոհողութիւններ կ'ստանան մեր տարագիր ժողովուրդի տեղաւորման համար, մեզի կը մնայ ամէն գիւղ հնազանդիկ եղած կարգադրութիւններուն եւ առանց դժուարութիւն պատճառելու ենթարկուիլ հրաւերին:

Մասնաւոր անխառն հրճումներով պէտք է ողջունել հայ գաղթականը հողին ու գիւղին կապելու աշխատանքը, ուր ան մօտ ատենէն սեփականատէր պիտի դառնայ եւ պիտի ունենայ իր դպրոցն ու եկեղեցին:

ԹԻՐԵՐԻՈՅ ՆԵՐԿԱՅ ԲԱՂ. ԿՐԱԳՈՒԹԻՒՆԸ
ԿԻՆԿԻՈՅ ԱՊԱԳԱՆ Ա.

Դժբաղդաբար մեր ժողովրդի մեծ մասին մէջ, մասնաւոր կիրկիւրի վերջին աննպաստ կարգադրութեան յետոյ, ի տես Բէյրութի կարծեցեալ զարթոնող յաջողութիւններուն, չափազանց յուսալին կարծիքներ տիրել սկսան: Քէմալի ժամանակաւոր յաջողութիւնները, Իզմիրի պարագումը, Կիրկիւրի տեղահանութիւնը եւ վերջապէս զանազան ճակատներու վրայ թիւրքերու յոսորդանքներն ու ձեռք կերած երախտի մը նման իրմէ մեծին եւ տկարին բռնուցը ցայտաւոր, մեր մէջ այն գաղափարը արթնցոցին թէ՛ Թիւրքիան իսկապէս զէպի կատարելութիւն կը յառաջդրէ մէկ եւ թէ ալ մօտ ապագային անպիտի դառնայ աշխարհակալ տէրութիւն մը Փոքր Ասիոյ մէջ:

Այս թուրք ժողովրդի մասին կային բոլորովին անհաստատախան է իրականութեան եւ անտեղի մտահոգութիւն մը՝ կարծել որ մեր դարաւոր ոտնի պատմութեան իրաւունքներուն վրայ հաստատ կոտորածներ հաստատուած է եւ ամբողջ Եւրոպայի դաշնային պետական մեքենան իրմէ երբեք քարոյ պատմութեան մէջ յիշատակութիւն կը չարժանանայ մը: Այսպէս այն պատճառով որ ան երկու կամ երեք մեծ տէրութիւններու շահերուն ընդդէմ մեծ իշխանութիւնը կը չարժանանայ մը: Այսպէս այն պատճառով որ ան երկու կամ երեք մեծ տէրութիւններու շահերուն ընդդէմ մեծ իշխանութիւնը կը չարժանանայ մը: Այսպէս այն պատճառով որ ան երկու կամ երեք մեծ տէրութիւններու շահերուն ընդդէմ մեծ իշխանութիւնը կը չարժանանայ մը:

Այժմ անհրաժեշտ է օւսումնասիրել Թիւրքիոյ միջազգային քաղաքական կացութիւնը, զանազան տէրութիւններու անոր հանդէպ ունեցած քաղաքական ձգտումները եւ ներքին քաղաքական աշխարհագրական դիրքը, կարենալ յստակ գաղափար մը կազմելու համար թէ՛ Թիւրքիան Փոքր Ասիոյ մէջ այն միակ տէրութիւնն է որ ամենէն աւելի վառնող ու զօրութիւնն ունի, եւ գաղափարաւոր է մասնաւոր, ալ կամ կանխիկ:

Ենթադրել իր աշխարհագրական դիրքին, Թիւրքիան միշտ իր վրայ հարկած է մեծ տէրութիւններու ու շարժումներու եւ զբաղման անոնց ախորժակներու: Մասնաւորաբար երկու տէրութիւններ, մէկը ամենէն մեծ ցամաքային տէրութիւնը՝ Ռուսաստանը, իսկ միւրը ամենէն մեծ ծովայինը՝ Անգլիան, մօտէն շահագործողութեան են Թիւրքիայով: Թիւրքիոյ ներկայացուցած քաղաքական կացութիւնը աւելի որոշ կերպով բնութագրուած է իր ներքին համար նախ պէտք է ճանչնալ այդ երկու մեծ տէրութիւններու դիրքն ու ցանկութիւնները:

Ինչ է եւ ինչ կը ցանկայ Ռուսաստանը: Թիւրքիոյ ալեւելքն սահմանակից անապին ցամաքային զանգուած մըն է Ռուսաստանը որ կտրուած է աղաւթ ծովից: Անոր Լեւադակ եւ անվերջ տափաստանները իր բնականութեան երկրասարք հողին մէջ դրած է դէպի առաջ, դէպի վեր շարժելու պահանջը: Ռուս ժողովուրդը շնորհիւ իր երկրասարք տարիքին եւ որոնող ու պրպտող նկարագրին շարունակ փոփոխուած տարածելու հակումը մը ունի: Եւ այդ շարժելու ձգտումը Ռուս աւերակ կը մղէ եւ կը քնէ դէպի արեւմուտք, դէպի բաց ծովերը: Ռուս սրտատէրութիւններէն կը զանազանուի իր այս առաջ շարժելու զբաղմունքը:

Թիւրքիոյ ալեւելքն սահմանակից անապին ցամաքային զանգուած մըն է Ռուսաստանը որ կտրուած է աղաւթ ծովից: Անոր Լեւադակ եւ անվերջ տափաստանները իր բնականութեան երկրասարք հողին մէջ դրած է դէպի առաջ, դէպի վեր շարժելու պահանջը: Ռուս ժողովուրդը շնորհիւ իր երկրասարք տարիքին եւ որոնող ու պրպտող նկարագրին շարունակ փոփոխուած տարածելու հակումը մը ունի: Եւ այդ շարժելու ձգտումը Ռուս աւերակ կը մղէ եւ կը քնէ դէպի արեւմուտք, դէպի բաց ծովերը: Ռուս սրտատէրութիւններէն կը զանազանուի իր այս առաջ շարժելու զբաղմունքը:

Ռուսերու եւ Թիւրքիոյ քաղաքականութեան մէջ, Եւրոպայի մեծ գործը կամ ծագումը, միշտ հաշիւ մը ունի, կամ արմատը կամ քարիւղ, կամ երկաթուղի կամ երկաթ, իսկ Ռուսաստան չի մտածեր բաւարարելու կամ նաւթի մասին, այլ կը մտածէ թէ իր սահմաններէն անդին գտնուող հսկայ աշխարհը՝ Հնդկաստան ինչպէս կ'աշխարհէ մէջ գտնուելու եւ ինչպէս կ'աշխարհէ մը չորսնեայ եւ չի մրցի միւս տէրութիւններուն հետ:

Եւ Անգլիան ու Ռուսը բարբառովին կը տարբերին իրարմէ իրենց տարածուելու քաղաքականութեան մէջ: Անգլիան կողմէ իշխել, Թիւրքի կամ շահագործել առանց արեւելք եւ թէ պատերազմ, յաճախ կը գահաւայր լով համակրութիւնը Եւրոպայի մէջ: Թիւրքիոյ մը: Անգլիան շարունակ կը մտածէ թէ իրեն շահերը չի լնայունը: Հնդկաստանի մէջ, թող ինչ ուղի բլայ: Տարբեր է սակայն Ռուսը, երբ ան կը շարժի. սուրբ ու հարկով կը յառաջանայ, կը ջարդէ եւ կը քանդէ անխնայորէն եւ կաշխատի Ռուսաստան շինել:

Ուրեմն Ռուսը երկու որոշ շարժում ունի, մէկը դէպի արեւելք միւսը դէպի արեւմուտք: Ան ամէն կողմէն դէպի ծովերը հոսելու, աղաւթ ելը մը ունենալու կը ձգտի: Բայց հիւսիսային ծովերը իրեն գոհացուած չեն: Այսպէս ծովերը պարուպուած են չինով ու ճաքոնով: Ենթադրել իր Եւրոպայի աշխարհական ցանկութիւններուն զահագումը չեն տար: պէտք է աղաւթ ու բաց ծով: Առանց աղաւթ ծովի Ռուսաստանը քաղաքաւորուած է իր պատեանքն մէջ քաղաքներ եւ կտրուած ու առանձնացած մնալու եւրոպական մրցակցութեան հրապարակէն:

Ինչ փոփոխութիւններու ալ ենթարկուին դէպքերն ու վարչութիւնները արեւելքի մէջ, միւսնային է, Ռուսիոյ դէպքը բաց ծով արաւելու եւ աղաւթ ելը ունենալու ձգտումը չի կրնար մարել: Իր սխալալային եւ իր միաձայն եւ մեծազանգուած բնակչութեան կամքն է այդ եւ ինչպէս պատահելու մը: Սեւ Ծովը Ռուսիոյ համար լոկ կրնայ ծառայի իրեն զբոսավայր մը եւ կամ աւելի ճիշդը բաց ծով տանելու համար իր առջեւ զօք են դրուելու: Եւ արդէն դառն եւ ուրիշ ճամբայ չի կայ:

Եւ աղաւթ ծով ունենալու համար Ռուսը սիակ մէկ սխալ ունի՝ Թիւրքիոյ զբաղմունքը, որուն համար անոր Թիւրքիոյ ի վեր ոչ մէկ ջանք չի խնայել, դառնեալ միջոցով Կովկասը եւ շարժելու դէպի առաջ, բայց քաղաքներով տեղիական արգելքներու եւ կնքաւ: Ռուսը, այդ սահող հսկայ զանգուածը անխուսափելիորէն պէտք է տիրէ նեղուցներուն եւ Փոքր Ասիոյ ամբողջ տարածութեան: Առանց զբաղմունք կիրկիւրի ու Մարմարու, կրկնաւոր կը մնայ Ռուսիոյ լանկութիւնը: Սովետական մեկնող երկրակողմին աղաւթ եւ անապին պէտք է զայն հասնի կիրկիւրի դէպքի մը: Իր կողմէն ալ միւսն է կիրկիւրի — Հայաստանը: Մասնաւոր վարկեման մը որ ներկայ Ռուսիան տարբեր քաղաքականութեան կը հետեւի եւ չուզի Թիւրքիոյ զբաղմունքը, չառ սխալ եւ անքաղաքէն ենթադրութիւն մը կը ըլլայ: Թիւրքիոյ վարկեման յայտարարութեան ներքինները ժամանակաւոր եւ պրոնիկ քաղաքականութեան մը արդիւնքն է եւ շարունակ ենթակայ խախտելու: Այսօրուան քաղաքական պայմանները կը պարտադրեն Ռուսիոյ բարեկամ ձեռնալ թիւրքիոյ:

ՄԵՐ ԳՈՐԾԸ
II

Նախորդ յօդուածով մենք ընդհանրապէս շօշափեցինք այն աննախաձեռնելի խառնաշփոթ վիճակը, որ կալ զաղուծնելի մէջ: Հարցը մենք չպիտի ընդարձակենք. կարեւոր է ըմբռնել այդ իրադարձութիւնը գաղութի մասով կամ աղաւթի-հաստաւորական մարմիններ իրենք է, որ լուրջ քննութեան պիտի առնեն իրենց հանրային կեանքը եւ գաղան համապատասխան դարձան: Նպատակաւորաբար, մենք համազուտ ենք այդ է:

Ուստի, մեզ կը մնայ Սիւրիոյ մասին խօսել:

Մեր դաղութիւնը, լուրջ մէջ վառ, ունի արդէն տեղալին կազմակերպութիւններ, որոնք առաջացել են, առաջին հերթին, ժողովրդի իսկ ջանքերով: Ձեռք ուղղւած չինիւ եւ տեղիէ հոսանքների դերը ներկայիս չենք լինիլ: Այս ժողովուրդը ու կազմակերպութիւնները մեծաւ մասով ենթակայ են կիրկիւրի Սահալի: Կաթողիկոսին Բացառութիւն են կազմուած Լաթակիոյ եւ Դամասկոսի աղաւթի հաստատութիւնները — Թալական խորհրդները: Այս երկու շրջանի թէ ժողովուրդը եւ թէ կազմակերպութիւնները մեծաւ մասով կազմակերպութեան իրաւաստութեան տակ: Այս երկու շրջանների մէջ կայ ամենաշատը 8 հազար հայութիւն, կապուած, վարակաւ տեսակետից, Եւրոպայի մի հատ: միւսը մենք Սիւրիոյ մէջ ունինք 120 հազար հայութիւն: Ուրեմն, այս 120 հազարից 6 եւ կէս տոկոսն է, որ կապուած է կիրկիւրի կաթողիկոսութեան հետ: Բէյրութի Ս. Նշան վանքի իրաւական կացութեանը եւ յարակից խնդիրներին մենք պիտի անդադարաւ անդ առնենք յօդուածով:

Այժմ, երբ փաստերը ցոյց են տալիս, որ 120 հազար ժողովրդից 112 հազարը (93 եւ կէս առ հարիւր) իր իրաւական դրութեամբ եւ ազգային կազմակերպութիւններով կիրկիւրի Կաթողիկոսութեան իրաւաստութեան շրջանին մէջ է մտնում, մեզ վրայ կը մնայ մտախնդիր Սիւրիոյ հայութիւնը ամբողջապէս կազմակերպելու մասին, անկախ Եւրոպայի վրայ պատրաստութեանից:

Մենք վերը ասացինք, որ բոլոր վարչերում մեր համայնքները կազմակերպուած են: Բէյրութի եւ Հալէպի մէջ կան քառասական ժողովներ, սիւս բոլոր վարչերում թաղական խորհրդներ եւ հոգաբարձութիւններ: Այս բոլորը իրարից համարեա անջատ են: Իւրաքանչիւր թիւեմէն, առանձին է կազմուած. դպրոցական հաստատութիւնները մէջ ընդհանուր ծրագրաբար կապ չկան: Բարեբեւ որ արաւոցային ծանրակշիւ խնդիրներ մէկ կողմն են դրուած: Եւրոպական հարցերի նկատմամբ ընդհանուր ուղեգրի չունենք: Կիրկիւրի Կաթողիկոսութեան

թիւն, եւ այդ բարեկամութիւնը անշուշտ ի վնաս Թիւրքիոյ Ռուսիան իր Անգլիոյ հետ տեսնեցած հակա-առաւելեան ընթացքին Թիւրքիան իրեն զինակից կը ճանչնայ կամ չուզէ իրեն հետ տանիլ: Նպատակը պարզ է: Երբ վարաւոր անգլիական արգելքը, հստակաւ խղճով ան կ'սկսի կուլ տալ Թիւրքիան: Ռուսիան համար ներկար եւ զբոսաւոր մը չէ Թիւրքիան զբաղմունքը, դայի գաղաւթի մը կուլ տալու աշխատանքն չափ գրեթե եւ հաճելի գործ մը, եթէ զինք արգիլուցնել չըլնի: Ուրեմն, Թիւրքիան արեւելակ Ռուսիոյ սպառնալիքին ենթակայ է իր արեւելեան իրկութեան: Որոնք են Թիւրքիոյ մեծ թշնամիները: Հ. Պ.

Տէր և Տոբէն՝ Հ. ՊԱԼԵԱՆ